

DOI: 10.55666/folklor.1445115

GEÇMİŞİN IŞIĞINDA GÜNÜMÜZ HALK İNANIŞLARI: RUS VE TÜRK KÜLTÜRLERİNDE BİR KARŞILAŞTIRMA*

Muhammed TAŞKESENLİGİL** & Amine KIZIL***

Öz

Kültürel miras niteliği taşıyan halk inanışları; insanın tarih boyunca doğayı ve evreni anlama, kontrol etme ve açıklama çabasının bir yansımasıdır. Bu bağlamda insanlar çeşitli mitler, efsaneler ve ritüeller geliştirmiştir. Zamanla bu inançlar, toplumsal düzeni şekillendirmiş; toplumun kültür ve tarihini derinlemesine etkilemiştir. Halk inanışları, kültürel bağlamda sadece toplumsal düzen ve bireyler arasında bir bağ kurmakla kalmaz; aynı zamanda bir toplumun dünya görüşünü, değerlerini ve normlarını da şekillendirir. Bu inançlar, genellikle mitolojik veya dini öğelerle ilişkilendirilerek, toplumun ortak bir anlam sistemi oluşturmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda halk inanışları; toplulukları bir arada tutan, ortak bir kültürel miras oluşturan önemli unsurlardır. Bilimsel temele dayanmayan halk inanışları; kültürel ve geleneksel köklere sahip olan, geniş topluluklar tarafından benimsenen inanç sistemleridir. Bu inanç sistemleri, genellikle bir toplumun kültürel geçmişi, tarihi ve yaşam tarzı ile derin bir bağ kurmaktadır. Bu çalışmanın temel amacı; halk inanışlarının doğasını, oluşum süreçlerini ve kökenlerini anlamak, özellikle de Rus ve Türk kültürlerindeki bu inançların eski inançlar bağlamındaki izlerini araştırmaktır. Çalışma, bu iki kültür arasındaki benzerlikleri ve farkları vurgulayarak, halk inanışlarının toplumsal, kültürel ve tarihsel bağlamda nasıl şekillendiğini ortaya koymayı hedeflemektedir. Çalışma ayrıca iki ülkenin tarih, mitoloji ve gelenekleri üzerinden giderek, insanların hayatlarına dokunan gizemli ve folklorik unsurları irdelemeyi amaçlamaktadır. Bu noktada bu iki ülkenin en eski dini inanışlarına da çalışmada yer verilmektedir. Rus kültüründe; Paganizm ve bununla birlikte gelişen eski Slav mitolojisi, 10. yüzyıl itibarıyla kabul edilen Hristiyanlıkla etkileşim içerisinde olmuş ve var olan inançlar bu manada birbirleriyle harmanlanarak sürdürülmeye devam etmiştir. Türk kültürü ise Orta Asya'dan gelen göçebe Türk boylarının etkisi altında şekillenmiştir. Günümüzde Türk kültürü, Göktürklerden Oğuzlara kadar uzanan zengin bir mirasa sahiptir. Gök Tanrı inancı ve Şamanizm, Türklerin en eski inanç sistemleri olmuştur. Bu inançlarla birlikte gelişen birtakım gelenek ve göreneklere de çalışmada yer verilmiştir. Çalışma, her iki kültürde ortak olarak bulunan kavramları ve sembolleri vurgulayarak bu benzerliklerin ortak tarih, ticaret ve kültürel etkileşimlerden kaynaklandığını öne sürmektedir. Ayrıca, günümüzde bile bu halk inanışlarının hala yaşayan kültürel öğeler olduğu ve modern toplumlardaki etkileri bu çalışmada ele alınmaktadır. Sonuç olarak bu makalede, Rusya ve Türkiye'nin zengin kültürel geçmişi ve halk inanışları karşılaştırılmak suretiyle, bu iki kültür arasındaki benzerlikler ve farklılıklar aydınlatılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Halk inanışları, Rus kültürü, Türk kültürü, Paganizm, Şamanizm.

* Bu çalışma, 2023 yılının Ocak ayında Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Rus Dili ve Edebiyatı Bölümünde savunulan yüksek lisans tezinden üretilmiş ve üniversitemiz Bilimsel Araştırma Proje Birimi (BAP) tarafından desteklenmiştir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü, Erzurum/Türkiye. m.taskesenli@atauni.edu.tr ORCID:0000-0002-2020-9405

*** Yüksek Lisans Öğrencisi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü, Malatya/Türkiye. aminegayretli@gmail.com ORCID: 0000-0002-7247-7559

CONTEMPORARY FOLK BELIEFS IN THE LIGHT OF THE PAST: A COMPARISON OF RUSSIAN AND TURKISH CULTURES

Abstract

Folk beliefs that constitute cultural heritage; are a reflection of man's effort to understand, control, and explain nature and the universe throughout history. In this context, people have developed various myths, legends, and rituals. Over time, these beliefs shaped the social order; They have deeply affected the culture and history of the society. Folk beliefs not only establish a bond between social order and individuals in a cultural context; They also shape a society's worldview, values, and norms. These beliefs are generally associated with mythological or religious elements, enabling society to create a common meaning system. At the same time, folk beliefs; are important elements that hold communities together and create a common cultural heritage. Folk beliefs are not based on a scientific basis; They are belief systems that have cultural and traditional roots and are adopted by large communities. These belief systems often establish a deep connection with a society's cultural background, history, and lifestyle. The main purpose of this study is; To understand the nature, formation processes, and origins of folk beliefs, especially to investigate the traces of these beliefs in the context of ancient beliefs in Russian and Turkish cultures. The study aims to reveal how folk beliefs are shaped in social, cultural, and historical contexts by emphasizing the similarities and differences between these two cultures. The study also aims to examine the mysterious and folkloric elements that touch people's lives by going through the history, mythology, and traditions of the two countries. At this point, the oldest religious beliefs of these two countries are also included in the study. In Russian culture; Paganism and the ancient Slavic mythology that developed along with it interacted with Christianity, which was accepted as of the 10th century, and the existing beliefs continued to be blended in this sense. Turkish culture was shaped under the influence of nomadic Turkish tribes coming from Central Asia. Today, Turkish culture has a rich heritage extending from the Gokturks to the Oghuzs. Sky God belief and Shamanism are the oldest belief systems of the Turks. Some traditions and customs that developed along with these beliefs are also included in the study. The study emphasizes the concepts and symbols common to both cultures and argues that these similarities arise from common history, trade, and cultural interactions. In addition, these folk beliefs are still living cultural elements even today and their effects on modern societies are discussed in this study. As a result, in this article, by comparing the rich cultural history and folk beliefs of Russia and Turkey, the similarities and differences between these two cultures are illuminated.

Keywords: Folk beliefs, Russian culture, Turkish culture, Paganism, Shamanism.

Giriş

İnançlar; bireylerin dünya görüşlerini, değer sistemlerini ve davranışlarını yönlendiren temel öğelerdir ve inançların insan hayatındaki rolü oldukça önemlidir. İnançlar; bireylerin kararlarını, ilişkilerini, etik değerlerini ve toplumsal bağlarını şekillendirir. Aynı zamanda kişinin kültürel, dini, ahlaki ve sosyal bağlamdaki kimliğinin temelini oluşturur. İnançların sadece bireysel değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel düzeyde de işlevsel gücü bulunmaktadır. Toplumlar ve kültürler, ortak inançlar etrafında bir araya gelmekte ve bu inançlar, toplum üyelerinin birbirleriyle bağlantı kurmasına ve ortak değerleri paylaşmasına yardımcı olmaktadır.

İnsanların tarih boyunca karmaşık düşünce yapılarına ve ritüellere dayalı inanç sistemleri geliştirdiği bilinmektedir. Halk inanışları, bu inanç sistemlerinin ilginç bir yönünü temsil eder. Bu inançlar; toplumların günlük yaşamlarını, kararlarını ve davranışlarını etkilemektedir. Bazı inançlar rasyonel ve bilimsel temellere dayanırken, diğerleri ise halk inanışlarına dayanmaktadır.

Halk inanışları, birçok farklı şekilde kendini gösterir. Örneğin, birçok insanın günlük yaşamında karşılaştığı nazar boncuğu, kara kedilerin uğursuzluk getireceği gibi birçok inanç, toplumların kültürel mirasının önemli bir parçasıdır. Bu inançlar, bazen geleneksel ritüellerle ilişkilendirilmekte ve zaman içinde birçok formda ortaya çıkabilmektedir.

Rus ve Türk kültürleri, tarih boyunca etkileşim içerisinde olmuştur. Her iki kültürde de derin edebiyat mirası, geleneksel danslar ve müzik türleri bulunmaktadır. Özel günler ve kutlamalar her iki kültürde de geleneksel olarak büyük bir öneme sahiptir. Aynı zamanda sanat, edebiyat ve müzik alanında da her iki kültür, değerli eserlere imza atmıştır. Bu bağlamda bir milletin kültürünü oluşturan yapı taşları incelendiğinde her birinde kültürel bir miras niteliği taşıyan halk inanışlarının izlerine rastlamak mümkündür.

Her ülkenin kendine has kültürü ve zihniyeti vardır. Bu sebeple halk inanışları da her ülkede farklı motiflerle karşımıza çıkmaktadır. Mavrına'nın da ifade ettiği gibi (2017: 118), herhangi bir halk inanışının bir ülkede iyiye işaret ettiği düşünülürken, bir başka ülkede bunun tam zıttı olduğu görülmektedir. Örneğin İngilizler için guguk kuşunun ötüşü, bir kızın evliliğine kaç yıl kaldığını tahmin ettikleri bir inancı simgelerken; Ruslar için bu ötüş, insanın kaç yıl yaşayacağını tahmin ettikleri bir inancı simgelemektedir.

Çalışma, Rus ve Türk kültürlerindeki halk inanışlarının tarihsel kökenlerini, yaygınlığını, fonksiyonlarını ve değişimini incelemektedir. Aynı zamanda bu inanışların modern toplumlardaki rolü ve etkisini ele almaktadır.

Kültürlerin derinlerine yerleşmiş, sezgisel ve irrasyonel inançlar olan halk inanışları, bu çalışmada ele alınmaktadır. Bu inanışların kültürel açıdan nasıl şekillendiği ve nasıl sürdürüldüğü anlatılmaya çalışılmaktadır. Rus ve Türk kültüründe halk inanışları değerlendirilmekte, tarih boyunca birbirleriyle bağı olan bu iki kültüre ait halk inanışlarının kökenleri, benzerlik ve farklılıkları incelenmektedir.

1. Halk İnanışı Kavramı

Akademisyen Yıldırım'a göre (2024:60) Pertev Naili Boratav inanç ve inanış kelimelerini; insanların veya toplumun, bir düşüncenin, bir olgunun, bir varlığın gerçekliğini kabul etmesi olarak nitelendirmiştir. Toplumdan topluma değişiklik gösteren farklı biçim ve içerik özelliklerine sahip olan halk inanışları, aynı çalışmada bir başka tanımda karşımıza çıkmaktadır: "Halk inanışları, eski dinî öğretilerden aktarılanlarla resmî dinin inançlarının farklı sebeplerle geniş kitleler arasında çeşitlenerek aldığı yeni durum ve inanış şekilleri olarak tanımlanabilmektedir" (Yıldırım, 2024:60).

Halk inanışı veya halk inanması terimlerinin, sabit dini dogmaları çağrıştıran "inanç" kelimesine kıyasla, bu tür geleneksel inanışları daha doğru tanımladığı görülmektedir. Bu inanışlar, tek bir dine bağlı olmadan, çeşitli dinlerin etkisiyle tarih içinde birikmiş uygulamalardır (Avcı, 2011: 14-15).

Halk inanışları, toplumda kabul görmüş ilahi dinlerin dışında kalan ve sözlü gelenek yoluyla aktarılan inançlardır (Sezmiş, 2018: 20). Bir başka deyişle toplumların doğaüstü veya doğa dışı

dünyaya ilişkin unsurları, kaynağı belirsiz dini değerler ve geleneklerle gerçekmiş gibi kabul etmesidir (Coşkun, 2019:114).

1.1. Halk İnanışlarının Ortaya Çıkışı

İnsanlık tarihi boyunca, bilim ve akıl ile örtüşmeyen birçok halk inancı ve ritüel geliştirilmiştir. Bu inanışlar, halk inanışları olarak adlandırılmakta ve birçok toplumun kültüründe bulunmaktadır. İngiliz psikolog Bruce Hood, insanların halk inanışlarına ve dini duygulara doğuştan sahip olduklarını ve bunların insan zihniyetinin ayrılmaz bir parçası olduklarını savunmaktadır. Aynı zamanda halk inanışlarına sahip insanlara yapılan hiçbir mantıksal açıklamanın faydasının olmayacağını, çünkü bu inançları kontrol edenin insanın kendi iradesi olmadığını ifade etmektedir (Gerasimova ve Guryanova, 2009: 157).

Halk inanışlarının temelinde; bilgi eksikliği, belirsizlik, kontrol ihtiyacı ve kültürel miras gibi faktörler yatmaktadır. Antropolog L. Levy-Bruhl'un'a göre (2006: 23-29), ilkel insanlar cansız olan nesnelere (kovan, balta, ip, ağaç, taş vs.) güç atfetmişlerdir. Onlara dua ederek, armağanlar sunarak, yalvararak isteklerinin yerine geleceğini, atalarının da bu şekilde başarı elde ettiklerini düşünmüşlerdir. Arıcılık yapan bir üreticinin üretiminin başarıyla sonuçlanması için öncelikle ağaca daha sonrasında demire, baltaya, ipe, kovana dualar ederek, yalvarıp yakararak, onlara armağanlar sunarak başarı elde edebileceğini düşünmüş, bu ritüelleri sırasıyla yaparken hiçbir aksaklığın olmamasına da özen göstermiştir.

Antropolog Malinowski (1990: 22), ilkel toplumların bahçeye ekilmiş bir ürün için emek vermeden, bakım yapmadan, onu bütün tehlikelerden korumak için elinden geleni yapmadan yalnızca büyüye güvenerek başarıya ulaşacaklarını düşünmediklerini belirtir. İlkel insanlar, yaptıkları işin bilgisini edinir ve ona göre hareket eder. İlkel insanın bilgisinin yetersiz kaldığını gördüğünde büyüye ve halk inanışlarına başvurur. Buradan bakıldığında ilkel insanların da bu gibi yollara başvurma sebebinde yine olası tehlikelerden kaçınma, kendini güvende hissetme gibi etmenlerin yer aldığı görülmektedir. A. Sokolova (2013: 10), kötü gelecekte korunma isteğiyle birlikte insanların birtakım ritüeller geliştirdiğini belirtir. Sol omzun üzerinden tuz dökmek veya tükürmek, parmakları çaprazlamak gibi ritüeller bunlardan bazılarıdır.

Londra Üniversitesi'nde gerçekleştirilen çalışmalar; halk inanışlarının, bireylerin daha dikkatli davranmalarına, eylemlerini özenle değerlendirmelerine ve olası başarısızlık ihtimaline daha sakin bir şekilde yaklaşmalarını sağladığını ortaya koymuştur (Gerasimova ve Guryanova, 2009: 158). Benedict Spinoza "eğer karşı karşıya kaldıkları her şeyi konulmuş olan kurullarla yönetebilseler ya da her zaman talih onlardan yana olsaydı insanlar hiçbir zaman halk inanışlarına yönelmeyeceklerdi" diye yazmıştır (Spinoza'dan aktaran: Morris, 2004: 277).

Amerikalı psikolog B. F. Skinner, halk inanışlarını şartlı refleksler bağlamında ele alır. Örneğin, bir çocuk kaynar suda parmağını yakarsa, kaynayan bir tencere karşısında şartlı bir korku geliştirebilir. Aynı şekilde köpek tarafından ısırılmış olan bir çocuk, tüm köpeklerden korkmaya başlayabilir. Skinner, bu akıl dışı korkuları ve halk inanışlarını benzer kategorilerde değerlendirir. Ayrıca Skinner'a göre, bir kişi bir eylemi gerçekleştirdikten sonra, herhangi bir tehlikeden rastgele kurtulmuşsa bu, kişinin o davranışını tekrarlama ve sürdürme eğiliminde olmasına neden olabilir. Özetle Skinner, halk inanışlarının yanlış neden-sonuç ilişkileri sonucu ortaya çıktığını savunmaktadır (Ayten ve Köse, 2009:50).

Elde edilen veriler ışığında halk inanışları; genellikle bilgi eksikliği, korku, belirsizlik ve kontrol eksikliği gibi faktörlere dayanmaktadır. İnsanlar, anlamakta zorlandıkları veya kontrol edemedikleri olaylar karşısında açıklamalar bulma ihtiyacı hissetmektedirler. Bu ihtiyaç, bilimsel veya mantıklı açıklamalardan uzak, duygusal ve geleneksel inançlara yönelmelerine neden olmaktadır.

1.2. Halk İnanışlarının Kökenleri

Halk inanışlarının kökenleri tarihsel, kültürel ve psikolojik faktörlere dayanır. Bu inanışlar, eski dönemlerde bilimsel açıklamaların eksik olduğu veya anlaşılmadığı zamanlarda olayları ve fenomenleri açıklamak için kullanılmıştır. Aynı zamanda kültürel gelenekler, folklorik hikâyeler ve bilgi eksikliği, halk inanışlarının gelişmesine katkıda bulunmuştur. İnsanların geleceği kontrol etme

ve belirsizlikle başa çıkma ihtiyacı, bu inanışlara yol açmaktadır. Semboller ve ritüeller de bu inanışların bir parçasıdır ve toplumsal baskılar da bireyleri belirli inanışlara yönlendirmektedir. Bu çerçevede halk inanışlarının, insanların düşünce yapısını ve davranışlarını etkilediği söylenebilir.

Zamanla gelişen kültür ve toplumsal bilinç, halk inanışlarının evrilmesine sebebiyet vermektedir. Halk inanışlarında, totemizmin kalıntıları, kara kedinin uğursuzluk getirmesi gibi hayvanlarla ilişkilendirilirken, kurban sunma ritüeli de suya bozuk para atma ritüeline dönüşmüştür; fetişist inançların izleri ise sol omzun üstünden tükürme ve tahtaya vurma gibi uygulamalarda görülebilir, ayrıca ev cinlerinin varlığına inanma animizmin kalıntısı olarak kabul edilmektedir (Gerasimova ve Guryanova, 2009: 157-158).

Toplumsal ilkeler, eski dini inançlar, mitoloji, büyücülük, insan psikolojisi gibi birtakım unsurlar halk inanışlarının temelini oluşturmaktadır. Günümüzde birçok halk inanışının ne kadar uzak bir geçmişe ait olduğu bilinmemektedir. Sokolova (2013: 16), günümüz halk inanışlarının çoğunun gerçek kökeninin ilkel insanlardan gelen inanışlar olduğunu belirtir. Birçok halk inanışının günümüzde doğmuş olduğu düşünülse de bu inanışların da modern kıyafetlere bürünmüş eski inanışlar olduğu bilinmektedir. Bazı toplumlarda da yanlış gözlemler sonucunda birtakım mitler ve gelenekler oluşmuştur. Örneğin: Bir evin çatısında bir atmaca yuvası varsa ve o ev yanmışsa, yapılan gözlemler sonucunda insanlar çıkan yangını evin çatısındaki atmaca yuvasıyla bağdaştırmıştır. Bunun gibi daha birçok örnek vermek mümkündür.

İ. Gülüş'e göre (2016:116), halk inanışlarının ortaya çıkışında psiko sosyolojik faktörler bulunmaktadır ve bu gibi faktörler insan hayatıyla ilişkilidir. Örneğin; timsahın olmadığı bir yerde timsahla ilgili bir halk inanışının oluşması imkânsızdır. Fakat başka bir bölgeden bu bölgeye gelen kimseler, yalnızca dillerini, dinlerini ya da kültürlerini buraya taşımazlar, aynı zamanda inançlarını da kendileriyle getirirler. Bu sayede halk inanışı, farklı kültürlerin bir şekilde bir araya gelmesiyle kültürler arası etkileşimde başka bir kültürde hayat bulabilir.

Dini alanda çalışmaları bulunan araştırmacı M. Varlı (2014: 14), fetihler sonrasında farklı kültürden insanların bir araya gelmesiyle birlikte birbirlerine kendi kültürlerini, inançlarını, düşüncelerini aktardığını belirtmektedir. Bu aktarım sonucunda konuya dini bağlamda bir bakış açısı sunan Varlı, o dönemde Müslüman olan kesimin de farklı sosyokültürel yapıda olan milletlerden etkilenmesi sonucunda, günümüzde İslami bir kökene dayandığı düşünülen birtakım ritüellerin süregelmiş olduğunu söylemektedir. Bu inançların kökenlerinin Yahudilikten ve Hristiyanlıktan geldiği de bilinen bir gerçektir.

Birçok kültürde var olan halk inanışlarının kökenleri uzun bir geçmişe dayanmaktadır. Nitekim aynalarla ilgili sahip olunan halk inanışlarının da uzun bir geçmişi bulunmaktadır. Bu halk inanışlarının tarihsel kökenine bakıldığında; Ulu'nun da değindiği gibi (2012:10-11), ilk aynalara eski Mısır zamanında rastlanmaktadır. Bunlar pirinç, altın, gümüş, bronz gibi metallerden sağlam ve parlatılarak yapılan eşyalardır. İnanışa göre aynaya yansıyan görüntü insan ruhunun bir yansımasıdır. Cam kapların yapımıyla insanlar, cam kap içerisindeki suya yansıyan görüntünün yine insan ruhunun bir yansıması olduğunu düşünmüştür. Şayet cam kırılırsa, ruhun bir parçasının da vücudu terk edip gideceğine inanmıştır.

13 sayısının dini kökenli bir halk inanışı olduğu algısı yaygındır. Bu doğrultuda 13 sayısının uğursuzluk getirdiğine inanılır ve bu inanış Hristiyanlığa atfedilir ancak bu sayının uğursuzluk getirdiğini yalnızca Hristiyanlığa atfetmek doğru değildir. Özcan'ın ifadesine göre (2018: s.y.) Hz. İsa'nın çarşıya gerilmeden önceki son akşam yemeğinde (Leonardo da Vinci'nin "Son Akşam Yemeği" adlı eserinde de tasvir edildiği gibi) masada 13 kişinin bulunması ve ihaneti simgeleyen Yahuda'nın da masaya son katılan 13. kişi olması, dini inanışlarda önemli bir halk inanışı olarak değerlendirilir fakat 13 sayısının uğursuzluk getirdiği inancıyla ilgili en eski bilgi bu değildir. Hristiyanlık öncesi Son Akşam Yemeği'nden 1800 yıl, günümüzden yaklaşık 3800 yıl öncesine bakıldığında tarihin en eski yazılı kanunu olan Hammurabi yazıtları karşımıza çıkmaktadır. 282 maddeden oluşan bu yazıtta 13. maddenin olmayışı da dikkat çekmektedir. Bu bağlamda 13 sayısının uğursuz olarak görülmesi çok daha eskilere dayanmaktadır. Dönemin efsanelerinde ve mitolojilerinde de o dönemlerde insanların bu halk inanışına sahip olduklarını görmek mümkündür. Örneğin İran'da Perslerin uğursuzluklardan ve kötülüklerden kaçınmak amacıyla ayın 13'ünde

evlerinden çıkmadıkları rivayet edilir. Bir başka rivayete göre ise; Babil şiiri olan “Song of Ishtar”ın 13. dizisinde Ölüm Tanrıçasından bahsedilir (Özcan, 2018: s.y.).

Özcan (2018: s.y.), İskandinav mitolojisinde benzer bir olaydan bahseder. Bu mitolojiye göre sofranın etrafında 12 Tanrı bulunmaktadır. Bu sofraya son katılan 13. kişi Tanrı Loki’dır. Onun gelmesiyle tüm eğlence bozulur ve sofradaki Tanrılardan biri olan İyi Tanrı Baldur, Tanrı Loki tarafından öldürülür.

E. Tufan ve B. Hamarat (2009: 49), 13 sayısından korkan toplumlarda yüksek binalarda 13. kat olmadığına değinmektedirler. 13. kata denk gelen kat ya 14. kat ya da 12. kat şeklinde adlandırılmaktadır. Yunanca ve İspanyolcanın konuşulduğu toplumlarda ise 13. günün cuma veya salı gününe denk gelmesi uğursuzluk olarak kabul edilmektedir. Aynı şekilde Rusya’da 13. günün pazartesi gününe denk gelmesi uğursuzluğu işaret etmektedir. 13 sayısının uğursuzluğu, psikolojide *Triskaidekafobi* (13 sayısından korkma hastalığı) olarak adlandırılmaktadır. 13 sayısından ziyade Uzakdoğu ülkelerinde de 4 sayısından korkma hastalığı (Tetrafofi) bulunmaktadır. Özellikle 4 sayısından korkulması, ondan kaçınılmasının sebebi ise ölüm ve 4 sözcüklerinin sesteş olmalarıdır (Meydan, 2013: 22).

Dört yapraklı yonca bulan kişinin şanslı olduğu inancı hemen hemen her kültürde yaygınlaşmış ve çoğu millet tarafından benimsenmiş bir inanıştır. Kenyaykina (2018: 197), dört yapraklı yoncanın şans getireceğine dair olan halk inancının kökeninin, Aziz Patrick’in İrlanda efsanesiyle ilişkili olduğuna değinmektedir. Aziz Patrick, “Kutsal Üçlemeyi” insanlara yonca ile açıklamıştır. Dört yapraktan oluşan yoncalar haç ile ilişkilendirilmiş ve insanlar nadir bulunan dört yapraklı yoncanın kendilerine şans getireceğini düşünmüşlerdir. Bu inanış yalnızca Kelt halkına özgü değildir, aynı zamanda bu inanışı Slav halkında da görmek mümkündür. Özellikle de İvan Kupala (Slavlara özgü geleneksel gündönümü festivali) gecesinde dört yapraklı yonca bulmanın şans getireceğine inanılmaktadır.

2. Rus ve Türk Kültürlerinde Halk İnanışları

Halk inanışlarının ortaya çıkan benzerlikleri, insan psikolojisinin tekdüzeliği, ortak insan değerleri ve kavramları ile açıklanabilir. Farklılıkları ise her ülkenin milli ve kültürel özgünlüklerinden kaynaklanmaktadır. Her ülkenin kendi tarihi, ekonomisi ve kültürel gelişiminin yanı sıra din, yaşam ve eğitim standartları bulunmaktadır (Kaşapova, 2017: 228).

Gelenek, görenek, zihniyet, ülkelerin tarihi ve jeopolitik konumları açısından incelendiğinde Rus ve Türk kültürlerinin farklı özelliklere sahip oldukları görülmektedir ancak geçmiş yıllardaki ülkeler arası savaşlar, göçler, sürgünler vb. etkenler, Rusya ve Türkiye'nin benzer halk inanışlarına sahip olmasına neden olmuştur. Bu gibi etkenler; farklı kültürdeki insanların dil, din, gelenek ve görenekleri birbirleriyle paylaşmasına ve benimsemesine neden olmuştur. Bu bağlamda Varlı (2014: 27), her iki kültürde de görülebilen ve kapılara asılan at nalı, on üç sayısı, ayna kırılması, baykuş ötüşü, kara kedi gibi uğur veya uğursuzluk getiren inançların Hristiyanlıktan gelmiş olduğunu vurgulamaktadır. Aynı şekilde yere düşen kutsal kitabın felaket getireceği, köpek ulumasının ölüme işaret ettiği, ayın tutulmasının uğursuzluk getireceği vb. inançların da Yahudilikten geldiğini belirtmektedir.

Rusya’da yaşayan insanların halk inanışlarına bağlılık seviyeleri incelendiğinde, Kuznetsova ve Sokolova’nın (2017: 211), yapmış olduğu anket sonuçlarından elde edilen veriler ışığında; halk inanışlarına inanan katılımcıların büyük çoğunluğunun yaşlı ve yetişkin kesim olduğu, halk inanışlarına inanmayan kesimin %12’lik dilimini yalnızca 15-20 yaş aralığı katılımcıların oluşturduğu gözlemlenmiştir. Bu bağlamda yaşlı kesimin, genç kesime oranla halk inanışlarına olan bağlılık seviyelerinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Yine anket sonuçlarına bakıldığında; katılımcıların %35’inin kara kediyi karşılaşmanın, kırık aynanın uğursuzluk getirdiği, 13. cuma gününün uğursuz bir gün olduğu, etrafa saçılan tuzun kavgalara sebebiyet vereceği, evde ıslık çalmanın fakirliğe yol açacağı gibi halk inanışlarına inandığı gözlemlenmiştir.

Türkiye’de yaşayan insanların halk inanışlarına yönelimi ve bunlara olan bağlılıkları konusunda yapılmış olan anketler de incelenmiştir. Bu anketlerde genellikle katılımcıların halk inanışlarına sahip olup olmadıkları ve halk inanışlarına sahip olanların halk arasında en çok bilinen halk inanışlarına inanıp inanmadıkları ölçülmüştür.

N. Çalışkan ve P. İlter'in (2016: 211), Ahi Evren Üniversitesi PDR bölümü öğrencileri üzerinde yaptıkları anket sonucunda; 260 öğrenciden %13,84'ünün halk inanışlarına sahip oldukları, %86,16'sının ise halk inanışlarına sahip olmadıkları görülmektedir. Yine anket sonuçlarına bakıldığında, halk inanışlarına sahip olan öğrencilerin çoğunluğu kız öğrencilerdir. Halk inanışlarına sahip olan öğrencilerin çoğunluğu başarısızlıklardan kaçınmak ve kendini daha rahat hissetmek için halk inanışlarına yönelmektedirler.

2.1. Sayılarla İlgili Halk İnanışları

Araştırmacı yazar Varlı'nın ifadelerine göre (2014: 479), bazı sayıların uğursuzluk getirdiği inancı, Mezopotamya'dan gelmektedir. O çağlarda 13 sayısı haricinde başka sayıların da uğursuzluk getirdiği inancının mevcut olduğu ve bu uğursuz sayılara denk gelen günde hastalara bakılmadığı bilinmektedir.

Kökeni Hristiyanlığa uzanan sayıların uğursuzluk getirdiğine dair halk inancı Rusya'da yaygındır ve 3 sayısı ülkede şanslı bir sayı olarak kabul edilmektedir. Bu durum, Hristiyan inançlarına dayanmakta ve halk masallarında da yer almaktadır. Öte yandan, 7 sayısı çeşitli kehanet ve halk inanışlarıyla ilişkilendirilmekte, numerolojik açıdan güçlü bir sayı olarak görülmektedir. Ay'ın yedi günde bir şeklini değiştirmesi, haftanın yedi günü ve her yedi yılda insan hayatının bir evresinin başka bir evreyle yer değiştireceğine inanılması gibi olayları temsil etmektedir. 13 sayısı ise, Hz. İsa'nın Son Akşam Yemeği'ndeki 13 kişi ve diğer mitolojik bağlantılar nedeniyle genellikle uğursuz kabul edilmektedir. Bu sayılarla ilgili çeşitli inançlar, günlük yaşamda ve ilişkilerde dikkate alınmaktadır (İgnatova, 2018: 43-44).

İgnatova (2018: 23), Rusya'da 40. yaş gününün özellikle erkekler tarafından kutlanmadığını belirtmektedir. Bunun sebebi 40 sayısının ölümle ilişkilendirilmesidir. 40. yaş kutlamaları; tüm ölümlere saygısızlık olarak nitelendirilmekte, aynı zamanda böyle bir kutlamanın kişiye yalnızca ölüm ya da uğursuzluk getireceğine inanılmaktadır.

7, 40, 52 gibi sayılar Türk halk inancında önemli bir yer tutmaktadır. Ölüm, doğum gibi günlük yaşamın birçok alanında bu sayılarla ilgili halk inanışlarına rastlanmaktadır. Çenet (2018: s.y.), 40 sayısının İslam diniyle ilişkilendirildiğini ancak bu sayının Şamanizm inancına ait olduğunu belirtmektedir. Şamanlar, ruhun bedeni (ölen kişinin) kırk gün içerisinde terk ettiğine inanırlardı. Ölümünden kırk gün sonra evde toplanıp ölen kişinin ruhunun huzur bulması ve evi başka ruhlardan korumak amacıyla ayinler yaparlardı. Erden (2021: s.y.), bu ritüelin günümüzde mevlit geleneğine dönüştüğünü vurgulamaktadır.

Eski Türkler Şamanları cenaze evine davet ederek onlardan ruhun (ölen kişinin) etrafta dolaşmasını engellemelerini ve öbür dünyaya gitmeden önce onu izlemelerini istemişlerdir (Aleksey, 2013: 281).

Coşkun ve Taştan (2022: 1675), Rusların da ölümün ardından kırk gün sonra ölmüş olan kişi için kilisede birtakım anma törenleri yaptıklarını vurgulamıştır. Bu bağlamda her iki ülke için de 40 sayısı önemli bir yer tutmaktadır.

2.2. Ölüm ve Cenazeye İlgili Halk İnanışları

Genellikle cenaze törenlerinde renkli giyilmemesi, onun yerine siyah giyilmesi tercih edilmektedir. Varlı (2014: 27), cenazede siyah giyilmesinin bir Hristiyan geleneği olduğunu, bunun ölü ruhun geri dönmemesi amacıyla yapılan bir davranış olduğunu vurgulamıştır. Coşkun ve Taştan (2022: 1675), bu geleneğin kökenini ilkel çağlara dayandırmaktadır. İlkel zamanda -insanların giysileri olmadığı zamanlarda- ölümlerin ruhlarının, kendi bedenlerine girmelerinden korktukları için insanlar, cenaze törenleri sırasında bedenlerini siyaha boyamışlardır.

Rusya'da ölen kişinin ardından yas tutulması, Ortodoks geleneklerine göre belirli bir süreyle sınırlandırılmıştır. Örneğin çocuklar için bir yıl yas tutulurken; eş, kardeş ve aile büyükleri için altı ay yas tutulmaktadır (Coşkun ve Taştan, 2022: 1675). Türkiye'de ölüm gelenekleri İslamiyet'ten ziyade Şamanist özellikler taşısa da İslam dinine göre uzun süre yas tutmak caiz sayılmamıştır (Varlı, 2024: 227-231). Türkiye'de ölen kişinin ölümünün ardından gelen ilk bayram, kara bayram olarak kabul edilmekte; yine ölen kişinin yakınları tarafından o bayramda yas tutulmaktadır.

Birçok kültüre ait cenaze törenlerinde çiçek buketleri veya çelenkler görmek mümkündür. Sokolova'ya göre (2013: 88) Ruslar, cenaze törenine getirdikleri çiçek buketlerinde veya çelenkteki çiçek sayısında mutlaka çift sayı olması gerektiğine inanmaktadırlar çünkü çift sayılar genellikle ölümle ilişkilendirilmektedir. Bu geleneğin sürdürülmesinin nedeni, ruhların öbür dünyada kalmaları ve halen yaşamakta olan insanların dünyasına gelerek onları rahatsız etmemeleri içindir. Çelenk, iki dünya arasında ölü ruhları bağlayan sihirli bir çember olarak düşünülmektedir.

2.3. Hayvanlarla İlgili Halk İnanışları

Kara kedi, uğursuzluk getirdiğine inanılan bir hayvandır. Kara kediyle karşılaşmak, gece karanlığında kara kedi görmek kötüye işaret eden halk inanışları arasında sayılmaktadır. Kara kedi inancı, ayrı bir başlık altında incelenmelidir, çünkü bu hususta birçok halk inancı yer almakta ve kökeni hakkında da farklı rivayetler bulunmaktadır.

Kuznetsova ve Sokolova (2017: 211), antik çağlarda insanların, kedileri evlerine aldıklarını ve onları ailenin bir parçası olarak gördüklerini ancak o dönemde başıboş gezen kedilerin uğursuz sayıldıklarını belirtir. Fakat zamanla başıboş gezen kedilerin sayısı arttıkça, uğursuzluk yalnızca kara kediye indirgenmiştir. Avetisova ve Avanesova'ya göre ise (2014: 107), insanlar kara kediyi cadılarla ilişkilendirmişlerdir. Bir kediyi öldürmek cadıyı öldürmek için yeterli değildir çünkü cadılar, en fazla dokuz kez kedi görünümüne girebilirler. Kedilerin dokuz canlı olduğu inancının da bu inançtan kaynaklandığı düşünülmektedir.

İnsanlar, karganın ötüşünü de kötüye yorumuşlardır. Varlı (2014: 474), Türklerde karganın eve konmasının ve ötmesinin o evden cenaze çıkacağına işaret ettiğini; pencereye karga konmasının ise kötüye işaret ettiğini söyler. Fakat güvercinin konması iyiye işarettir. Alacakarga ötüşünün duyulması da mektup geleceğinin habercisidir. Cahiliye döneminde Araplar, kargaları gurbet habercisi olarak nitelendirmiştir çünkü gurbet kelimesinin kökeninden gelen gurâb kelimesi, Arapçada karga kelimesinin karşılığıdır. Bu anlamdan dolayı Araplar, karga gördüklerinde onu kovalamışlardır. Varlı, bu durumu Tevrat'a dayandırmaktadır. Nitekim Tevrat'ta da karganın uğursuzluğuyla ilgili ifadeler bulunmaktadır. Yine Varlı'nın aktardığına göre, Peygamber efendimizin bazı hadislerinde kargaların zararlı hayvanlar oldukları için öldürülebileceği söylenmiş, fakat kargalar uğursuz sayılmamıştır.

Rus halk inancında da kargalar aynı şekilde kötüye yorumlanmıştır (Avetisova ve Avanesova, 2014: 107). Rus halk şarkılarında, masalarda, atasözlerinde karga; ölüm ve talihsizlik alameti olarak görülmektedir (Nikolaeva ve Kudryaşev, 2015: 201).

2.4. İnsan Vücutuyla İlgili Halk İnanışları

Rus ve Türk kültürlerinde benzer anlamlara sahip olan bir başka halk inancı ise insan üzerindeki kıyafetin dikilmemesi gerektiğidir. İnsan üzerindeki kıyafet dikilirse, o insanın aklının da dikileceğine inanılmaktadır. Bundan korunmak için dikiş esnasında o kişinin dilini ısırması ya da ağzına çöp alması gerekmektedir (Kuznetsova ve Sokolova, 2017: 211; Varlı, 2014: 445).

Her iki kültürde hapşırma ile ilgili bazı halk inanışları bulunmaktadır: Türklerde “Çok yaşa!” ifadesinin karşılığı Ruslarda “Будь здоровь! Bud zdarov” yani “Sağlıklı yaşa!” dır. Hapşırma bir kimseye “Çok yaşa!” denilmesinin nedeninin eski dönemlere ait olduğuna inanılmaktadır: İlkel çağda insanlar, hapşırma sırasında insanın nefesinin durduğunu ve vücudunun kasıldığını gözlemlemişlerdir. Tanrı tarafından bahşedilen bu nefesin hayatta kalmaları için mühim olduğunu düşünmüşler, hapşırma sırasında ruhlarının onları terk edip gideceği korkusundan dolayı böyle bir inanç geliştirmişlerdir (Özdemir, 2021: 126).

Rus halk inancına göre sağ elle veya sağ ayakla işe başlamak daha doğrudur. Kuznetsova ve Sokolova (2017: 211), sabah yataktan kalkarken ilk olarak sağ ayakla kalkılması gerektiğini, bu sayede günün güzel geçeceğine inanıldığını belirtmişlerdir. Bir başka inanışa göre ise kıyafetlerin sol koldan başlanarak giyilmemesi gerekmektedir, yoksa başa gelecek bela kaçınılmaz olacaktır (Kaşapova, 2017: 228). Gerçekleşmesi istenmeyen kötü sözler işitildiğinde de sol omzun üzerinden üç defa tükürülmesi ve ardından hiçbir kelime etmeden tahtaya vurulması gerektiğine inanılmaktadır (Nizkih ve Rubçenko, 2016: 21). Türk halk inancında da benzer ritüellere rastlamak mümkündür fakat Rus halk inancından farklı olarak bizim halk inanışımızda bazı ritüellerin kaynağı Peygamber

sünnetine (Sağ elle yemek, sağ ayakla kapıdan içeriye adım atmak, sağ tarafına yatarak uyumak vb.) dayanmaktadır.

2.5. Hayat Ağacı ve Dilek Ağacıyla İlgili Halk İnanışları

Hayat ağacı, Rus ve Türk kültüründe olduğu gibi farklı kültürlerde de mitolojik ve sembolik anlamlar taşıyan bir motif olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu motif, çeşitli inanç sistemlerinde evrenin yapısını, yaşamın döngüsünü ve insanın yerini temsil eder. Akademisyen Öksüz (2021: 39), hayat ağacının dünyanın tam merkezinde yer aldığını ve köklerinin yeraltını, gövdesinin dünyayı, dallarının gökyüzünü temsil ederek evrenin bütünlüğünü sembolize ettiğini söyler.

Dilek ağacı, insanların kâğıt veya çaput gibi objeleri ağacın dallarına asarak dileklerde buldukları bir geleneği ifade etmektedir. Özdemir (2021: 118), Orta Asya ve Şaman kültüründe ağacın; bilgelik, güç, uzun yaşam, gök ile yerin birleştiricisi ve ölümlerin ruhlarını yeryüzüne taşıyan bir merdiven olarak görüldüğünü belirtmektedir. Bu içeriklerden ilham alınarak, dilek ağacı günümüze kadar gelmiştir. Hatay'ın Samandağ'ı ilçesinde bulunan, Hz. Hızır ve Hz. Musa'ya atfedilen bir anlatıdan adını alan Ulu Ağaç (Musa Ağacı), ülkemizde en çok bilinen dilek ağaçlarından birisidir.

Rus kültüründe dilek ağacına benzer bir olayla karşılaşılmamıştır. Fakat ağacın kudretli, güçlü olarak tasvir edilmesi, ağaca doğaüstü güçler atfedilmesi gibi benzer motiflerle karşılaşmak mümkündür.

2.6. Hamilelik, Lohusalık ve Yeni doğan Bebek ve Çocuklarla İlgili Halk İnanışları

Her iki kültürde hamilelik döneminde bebeğin cinsiyetine dair tahminlerle ilgili birtakım halk inanışları bulunmaktadır: Sokolova (2013: 234), Rusların bebeğin cinsiyetini tahmin ederken hamile kişinin karnındaki bebeğin konumuna dikkat ettiklerini söyler. Eğer anne karnı yuvarlak ve bebeğin anne karnındaki konumu yukarıdaysa bebeğin kız olacağına; bebek aşağıda konumlanmışsa bu da bebeğin erkek olacağına işarettir. Annenin aşerdiği yiyeceklerden yola çıkarak da bebeğin cinsiyeti hakkında yorum yapmak mümkündür. Eğer anne ekşi yiyecekler aşeriyorsa bebeğin kız olacağına; tatlı yiyecekler aşeriyorsa bebeğin erkek olacağına inanılmaktadır. Benzer inanışlar ülkemizde de bulunmaktadır. Ruslarda bu durumdan farklı olarak cinsiyet tahmini yapılan başka ritüeller de bulunmaktadır. Yüzük bir ipe takılır ve annenin karnına doğru tutulur. Yüzüğün saat yönünde dönmesi bebeğin kız olacağına, saat yönünün tersinde dönmesi ise bebeğin erkek olacağına işarettir.

Ülkemizde bu konudaki farklı ritüellere bakıldığında; Ayten ve Köse (2009: 55), anne karnındaki bebeğin cinsiyetini öğrenebilmek için birtakım uygulamalar yapıldığını ifade etmektedir. Örneğin; makas ve bıçak, üzerleri örtülmüş şekilde koltuğa konulur ve hamile kadın bundan habersiz herhangi birinin üzerine oturur. Bu sayede bebeğin cinsiyeti hakkında tahminler yürütülür. Eğer kadın makasın üzerine oturmuşsa bebeğin kız olacağına, bıçağın üzerine oturursa bebeğin erkek olacağına inanılır.

Varlı (2014: 88-89), Türkiye'de lohusalıkla ilgili birçok halk inanışının bulunduğu dikkat çekmiştir. Lohusa kadın, kırk gün evden çıkarılmaz, aksi takdirde kadına al ve ağırlık biner. Lohusa kadının yanına sarımsak, süpürge, soğan bırakılır ya da yatağının altına muska, bıçak vb. eşyalar koyulur. Lohusa kadını ve yeni doğan bebeği (kırkı çıktıktan sonra) kırk tane çakıl taşı bulunan suda yıkamak gibi daha nice halk inanışına Rus kültüründe de rastlamak mümkündür.

Lohusalık döneminde genellikle lohusa anne ve yeni doğan bebeği Albiz adındaki kötü ruhtan korumak için bebeğin ve annenin başlarına kırmızı kurdele bağlanır (Meydan, 2013: 35). Varlı (2014: 24), Yahudilikte doğum yapan kadını Lilith denilen dişi cinden korumak için yatağının altına muska konulduğuna dikkat çeker. Taranenko'ya göre (2003: s.y.), Rusya'da yeni doğan bebeğin beşiğinin altına bıçak konulmaktadır. İnanışa göre bıçak, yeni doğan bebeğin kötü güçlerden korunması için muska görevi görmektedir.

Rus halk inanışına göre bebek 6 haftalık olmadan evden dışarı çıkarılmaz, kimseye gösterilmez ve bir yılı geçmeden saçları kesilmez. Bir yıl geçtikten sonra ise bebeğin saçının yalnızca baharda kestirilmesi gerektiğine inanılır (Dal, 2015:139). Türkiye'de yeni doğan bebeklerin ilk kırk günü çok önemlidir. Bebek, kırkı çıkmadan evden çıkarılmaz. Kırkı çıkan çocuğa kırk uçurması

yapılır. Aynı zamanda yeni doğan bebeklerin göbek bağının da önemli yerlere gömülmesi gerekmektedir. Cami bahçesine gömülürse hoca, hastane bahçesine gömülürse doktor olacağına inanılmaktadır (Varlı, 2014: 51-54).

2.7. Evlilikle İlgili Halk İnanışları

Bazilevskaya ve Hreneva (2020: 344), Ruslarda “Великий пост” velikiy post “Büyük Oruç” ayında evlenmenin evliliğe uğursuzluk getireceğine inanıldığını belirtmektedir. Bu ayda çiftlerin mutlu bir evlilik süremeyeceklerine, sürekli kavga edeceklerine inanılmaktadır. İncil geleneklerine göre oruç tutarken evlenmek büyük bir günah sayılmaktadır. Türkiye’de de kısmen de olsa benzer bir inanış vardır: İki bayram arası düğün, nişan gibi hayırlı işler yapılmasının doğru olmadığına inanılır (Kandemir, 2015: 19-20). Varlı (2014: 102), bu inancın İslam diniyle bir alakası olmadığını ve Peygamber efendimizin de yaşamından örneklerle böyle bir durumun tamamen yanlış olduğunu belirtmektedir. Peygamber efendimizin Hz. Aişe ile iki bayram arasında evlendiği bilinmektedir.

Türk halk inanışına göre yeni gelin, evine getirildiğinde evleri bereketli olsun diye damat ve gelinin üstüne buğday, arpa, bulgur, üzüm, şeker, leblebi atılır; kötü ruhlardan korunmak için de kapı eşiğinde küp kırılır (Varlı, 2014: 62). Coşkun da (2022: 41), Rusya’da evliliklerin huzurlu ve bereketli geçmesi için kilise avlusunda yeni evlilerin üzerine darı ve pirinç serildiğini belirtir.

2.8. Cansız Nesnelere İlgili Halk İnanışları

Hem Rusya’da hem de Türkiye’de çok sık rastlanan halk inanışlarından birisi de tahtaya vurmaktır. Ülkemizde insanlar, kötü bir olay işittiklerinde kendi başlarına gelmemesi için kulağını çekerek tahtaya vurur ve bu esnada “Şeytan kulağına kurşun.” derler. Çiçekler (2019: 174), bu eylemin ilkel insanların o zamanlarda meşe ağacına doğaüstü güçler atfetmeleriyle birlikte, ağaca vurduklarında bu doğaüstü güçleri uyandırıp etkin hale getirmek amacıyla yapıldığını savunmaktadır. Çenet (2018: s.y.), bu eylemin yapılma nedeninin ormandaki kötü ruhları kaçırmak olduğunu ifade etmektedir. Özdemir’e göre (2021: 125), ilkel zamanlarda meşe ağaçlarının yıldırımını çektiğini gözlemleyen insanlar, tanrının yıldırımla yeryüzüne indiğine ve ağaca oturduğuna inanmışlardır. Bu düşünceyle birlikte insanların birtakım tehlikelerden kendilerini korumak için ağacın köküne vurmaya başladıkları bilinmektedir. Eski Türklerde kötü ruhların ağaçlarda saklandığı ve Ülgen’in bunları yıldırımla yok ettiği inancı vardır. Bu sebeple Türkler, yıldırımını kötü olarak görmemişlerdir. Bu doğrultuda Varlı (2014: 453), tahtaya vurma inancının bir Türk geleneği olmadığını Yahudilik ve Hristiyanlıktan gelen nazarı defetme amacıyla yapılan bir halk inanışı olduğunu belirtmiştir.

Rusya’da bir ağaca dokunan kişinin yalnızca şanslı olmakla kalmayıp, aynı zamanda yıl boyunca hastalığa da yakalanmayacağına inanılmaktadır (Coşkun, 2022: 44). Ruslar, nazardan korunmak için tahtaya vurulması gerektiğine inanmaktadırlar. Tahtaya üç kez vurarak “Тѣфу, чтоб не сглазитъ” tufu, şto ni sglazit”, yani “Nazar değmesin!” kalıbını kullanırlar. Tahta, kutsal haç ile ilişkilendirilmiştir. İnsanlar, tahtaya dokunarak kötü ruh ve gözleri kendilerinden uzaklaştıracaklarını düşünmüşlerdir (Kuznetsova ve Sokolova, 2017: 211; Nikolayeva ve Kudryaşova, 2015: 200).

Rus halk inancına göre de eşik kutsal sayılmakta ve eşikte selamlaşmanın, sarılmanın veya herhangi bir eşyayı elden ele geçirmenin bela getireceğine inanılmaktadır (Kenyaykina, 2018: 196). Aynı zamanda eşikte oturmanın ve eşige basmanın da kötü şans getireceğine inanılmaktadır çünkü eşikte ev cini Domovoy’un olabileceği düşünülmektedir (Coşkun, 2022: 44). Geçmiş yıllarda bir ata geleneği olarak ölen aile üyesinin külleri kapının eşiğine gömülürdü. Evin, dışarıdan gelebilecek her türlü tehlikeye karşı ataların ruhları tarafından korunduğuna inanılırdı. Bu bağlamda eşik, dış dünya ile ev arasında kalan ince bir çizgi görevindeydi ve aynı zamanda torunlarını kötülüklerden koruyan ataların ruhlarının yaşadığı bölgeydi (Kenyaykina, 2018, 196; Kuznetsova ve Sokolova, 2017: 211).

Eski Türklerde, evin koruyucu ruhu olan "eşik iyisi" veya "ejik teneresi/eşik eezi", evin girişinde bulunan eşik veya eşigin kendisi olarak kabul edilmiş ve bu alana büyük saygı gösterilmiştir. Bu koruyucu varlık, evin sınırlarını korurken, ev halkını dış tehlikelere karşı koruyan bir rol üstlenmiştir. Evin girişinde bulunan bu alana duyulan saygı, Türk mitolojisi ve geleneksel Türk halk inanışlarının önemli bir parçası olmuştur (Aleksey, 2013: 89).

Ülkemizde kapı ve eşikle ilgili eylemler de Rusya’da olduğu gibi genellikle kötüyle ilişkilendirilmiştir. Özdemir (2021:124), bu inançlarla ilgili Anadolu’nun birçok köşesinden örnekler

sunmaktadır. Ankara’da kapı önünde ayakkabılar ters duruyorsa bu kötüye işarettir. Bu durumun kılığa sebep olacağına inanılır. Denizli’de evin eşığının yontulmaması gerekir. Eşik yontulursa, bu ev halkının borçtan kurtulamayacağını gösterir.

At nalı hem Türkiye’de hem de Rusya’da şans getiren bir nesne olarak görülmektedir. Kuznetsova ve Sokolova’nın ifadelerine göre (2017: 211), at nalının diğer bir işlevi şeytandan evi ve ev halkını korumaktır. Genellikle at nallarının uç kısımları yukarıya bakacak şekilde asılır, bunun nedeni şeytanın aşağıya inmesini engellemektir. Ülkemizde de at nalı hayvanları nazardan koruma amacıyla ahırlara asılmaktadır. Özdemir’e göre (2021:125), Ağrı’da insanların ahır girişlerine boynuz veya at nalı astıkları bilinmektedir.

Sokolova (2013:19), at nalının hilal şeklindeki ay ile ilişkilendirildiğini söyler. At nalı, ev halkını cadılardan ve onların yaptığı kara büyülerden koruyan bir tılsımdır. Demir; cadıların, şeytanların ve kötü ruhların korkup kaçtığı bir metaldir. Bu bağlamda demir ve ateşin birlikte dövülmesiyle oluşturulan at nalının büyülü gücüne inanılmaktadır. Aynı şekilde bu işi yapan demircilerin de özel güçlere sahip oldukları inancı bulunmaktadır. Aynı zamanda Sokolova, atlara birçok kültürde kutsal güçler atfedildiğini belirtir, çünkü mitlerde genellikle kahramanların veya tanrıların atlara bindiği tasvir edilir.

Rusya’da bıçakla ilgili birbirinden farklı halk inancı bulunmaktadır. Birisine hediye olarak bıçak verilmez, bunun arkadaşlar arasında kavgaya sebebiyet vereceğine inanılır (Kaşapova, 2017: 228). Bıçakla ilgili bir başka Rus halk inancına göre ise kim bıçakla herhangi bir şey yerse o kişinin karşısına yalnızca kötülük çıkacaktır. Sergataya’ya göre (2021: 2), bıçaklarla ilgili halk inanışları dini bir temele dayanmaktadır. Bıçaklar, çeşitli ritüellerde kullanılmış ve insanlar bu gibi ritüellerde kullanılan nesnelere uygunsuz şekilde kullanılması halinde ruhların buna kızacağına inanmışlardır. Türkiye’de de bıçakla ilgili birçok halk inancı bulunmaktadır. Elden ele makas, bıçak, sabun gibi nesnelere verilmesi halinde, bunun uğursuzluk getireceğine, bu nesnelere elden ele veren iki kişi arasında kavga çıkacağına inanılmaktadır (Varlı, 2014: 445).

2.9. Nazar, Muska ve Tılsımlarla İlgili Halk İnanışları

Nazara inanmak, birçok kültürde bulunur ve bu inancın temelinde kötü enerjiden ve kötü niyetli bakışlardan korunma içgüdüğü yatar. Bir göz teması veya olumsuz bir bakış şeklinde nitelendirilen Nazarın kişiye veya eşyaya zarar verdiğine inanılır.

Nazarın simgesi, "nazar boncuğu" veya "nazarlık" olarak bilinen bir tür takı veya süs eşyasıdır. Nazar boncuğu, genellikle mavi ve beyaz renklerde camdan yapılan bir göz şeklindeki objedir. Bu nesne, olumsuz enerjileri emme veya dağıtma işlevi görmesi amacıyla kişiye veya eşyaya takılır. Varlı (2014: 358), Türkiye’de genellikle mavi gözlü insanların bu kötü enerjiyi yaydığına dikkat çeker. Nazar boncuklarının mavi renkte yapılıyor olması da bundan kaynaklıdır. Nazar boncuğuna halk arasında “göz boncuğu” da denilmektedir.

Çiçekler (2019:172), ebeveynlerin yeni doğan bebeklerini de nazardan korumak amacıyla nazar boncuğu kullandıklarını belirtmektedir. Bu dönemde ebeveynler bebeklerini çevreye çirkin göstermeye özen gösterirler. Türkiye’de genellikle mavi gözlü ve sarı saçlı insanların nazarının degeceğine inanılmaktadır.

Varlı (2014: 358), nazardan korunmak için yapılan birtakım yöntemlerin Yahudilikten geldiğini ifade etmektedir. Nazar, İbranicede “Kötülüğün gözü” olarak nitelendirilmektedir. İbranilerin nazardan korunmak için kullandıkları yöntemlerden birisi de dünyanın birçok yerinde görülebilen üzerinde dualar yazılı el şeklindeki (hamsa) nazarlık takısıdır. Özdemir (2021:106), bu takının Türkiye’de, Fatıma Ana’nın eli olarak; Hristiyan toplumlarda ise, Meryem Ana’nın eli olarak bilindiğine işaret eder.

Ruslarda da nazar inancı bulunmaktadır fakat Ruslarda Türkiye’de bilinen mavi nazar boncukları yerine nazarı defetmek için belli tılsım görevi gören nesnelere kullanılmaktadır. Kenyaykina’ya göre (2018:197-198), eskiden insanlar söylenen olumlu veya olumsuz herhangi bir sözün veya duygunun bir enerjisi olduğuna inanırlardı. Bu yüzden bu insanlar, negatif enerjiden korunmak için halkaya benzer (kolye, bilezik, yüzük gibi) veya içerisinde halka olan takılar takarlardı çünkü negatif enerji yüklü ifadelerin kapalı çemberin içerisinden çıkamayacağına inanırlardı. Bu

inanca benzer şekilde Ruslar, nazardan ve negatif enerjiden korunmak amacıyla çengelli iğne takarlar. Çengelli iğne, Ruslar için çifte koruma anlamı taşır çünkü çift halkası bulunur. Kötü ruhlar, metal nesnelere korktukları için çengelli iğne hem nazara karşı hem de kötü ruhlara karşı bir koruyucu görevi görür.

Türkiye’de de doğum yapan kadınlara musallat olduğuna inanılan Alkarısı’ndan korunmak için çengelli iğne kullanıldığı bilinmektedir. Alkarısı’ndan kurtulmak isteyen kadınlar, başörtülerine veya giysilerinin bir köşesine iğne veya çengelli iğne takarlar. Kabos yakalandığında, giysilerine iğne batırılarak evin hizmetçisi yapılır. Ancak iğneden kurtulursa kaçar ve tekrar lohusa kadınlara zarar vermeye devam eder (Tunç, 2023: 3200).

Sonuç

Çalışmamızda dil, din, ırk, zihniyet, gelenek ve görenekler gibi kültürün temel unsurları incelendiğinde, bu unsurların temelinde halk inanışlarının bulunduğu tespit edilmiştir. Halk inanışlarının devam etmesindeki temel etken, insanlara duygusal güven ve kontrol sağlamasıdır; ayrıca belirsizlikle başa çıkma, anlamsız olaylara anlam katma ve neden-sonuç ilişkisi kurarak dünyayı daha anlaşılır kılma gibi psikolojik ihtiyaçları karşılamada önemli bir rol oynamaktadır. Elde edilen verilere göre, birçok halk inancının kökeni, Rusların ve Türklerin Paganizm, Şamanizm ve Gök Tanrı inançlarına dayanmaktadır. Bu inanç sistemleri, insan-doğa ilişkisini derinleştirerek kültürel değerleri ve ritüelleri etkilemiştir. Çalışmamızda, Rus ve Türk halk inanışları 9 başlık altında sınıflandırılarak benzerlikleri ve farklılıkları karşılaştırılmıştır. Benzer motiflere sahip olmalarına rağmen, coğrafi konum, din ve dil farklılıkları nedeniyle iki millet arasında farklı halk inanışları gözlemlenmiştir. Sonuç olarak Rus ve Türk kültürlerinin daha iyi anlaşılabilmesi için bu iki farklı kültürün halk inanışları benzerlik ve farklılıkları yönünden karşılaştırılmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda çalışmada halk inanışlarının temelinde yatan eski inançlara yer verilmesi ve bu bağlamda her iki kültüre ait halk inanışlarının karşılaştırılması çalışmanın özgünlüğü bakımından önem arz etmektedir. Bu çalışma, halk inanışlarının folklorik öğeler olmanın ötesinde, bir toplumun kolektif bilincini nasıl şekillendirdiğini anlamaya yönelik bir adım olarak görülebilir.

Sonnotlar

¹ Fetişist, doğaüstü güçlere sahip olduğuna inanılan nesneye tapınma şeklidir.

² Numeroloji, sayıların ve matematiksel prensiplerin insan hayatı, kişilik ve olaylar üzerindeki etkilerini inceleyen disiplindir; adlar, doğum tarihleri gibi sayısal değerlerin analiziyle bireyin karakteristik özellikleri ve yaşam yönleri hakkında bilgi sağlamayı amaçlamaktadır.

Kaynaklar

- ALEKSEYEV, N. A. (2013). *Türk dilli Sibirya halklarının Şamanizmi*. (Çev.: Metin Ergun), Konya: Kömen Yayınları.
- AVCI, C. (2011). *Halk İnanışları Çalışmalarında Yaşar Kalafat*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- AVETİSOVA, S. O. ve AVANESOVA, R. S. (2014). “Primet i sueveriya v Rossii i Velikobritanii”. *Mejdunarodny jurnal eksperimental'nogo obrazovaniya*, C. 6, S. 2, 106-107.
- AYTEN, A. ve KÖSE A. (2009). “Bâtil İnanç ve Davranışlar Üzerine Psikososyolojik Bir Analiz”. *Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C.9, S.2, 45-70.
- BAZİLEVSKAYA, N. Y. ve HRENOVA, N. F. (2020). “Sopostavleniye primet i suyeveriy Britanii i Rossii kak odnogo iz ottenkov v obučenii mejkul'turnoy kommunikatsii”. *Konferentsiya inostrannih yazıkov i covremennih tendentsiy v inoyaziçnom obrazovanii*, (Redaktor: S. Y. Kapkova), 341-348, İzd: Voronejskiy gosudarstvennyy universitet.
- COŞKUN, H. (2019). “Halk Dindarlığından Türk Müslümanlığına Bir Bakış”. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C. 14, S. 1, 111-126.
- COŞKUN, J. (2022). “Shodstva i razliçiya russkih i turetskih sueveriy v lingvokul'ture”. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Linguistica Rossica*, S. 21, 37-47.

- COŞKUN, J. ve TAŞTAN, N. (2022). “Sueveriya v russkoy lingvokul’ture”. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C. 9, S. 4, 1664-1677.
- ÇALIŞKAN, N., ve İLTER, P. (2016). “Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü Öğrencilerinin Batıl İnanç Eğilimlerinin Analitiği”. *International Journal of Eurasia Social Sciences*, C. 7, S. 23, 206-218.
- ÇENET, R. (2018). “İslam'a Ait Sanılan 17 Şamanist Davranış”. https://youtu.be/sGc2PacNrRI?si=smdQVJh_Gq_Bjvca (Erişim: 28.11.2023)
- ÇİÇEKLER, A. N. (2019). “Isaac Barrow’un kaleminden Türklerde batıl inançlar/hurafeler/halk inanışları”. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, C. 20 S. 20, 165-188.
- DAL, V. (2015). *O poveriyah, sueveriyav i predpassudkah russkogo naroda*. Moskova: İzdatel’skiy dom “Argumentı nedeli”.
- ERDEN, İ. S. (2021). “Aklımızdaki Çöpler | Batıl İnançlar ve Hurafeler”. <https://youtu.be/hSHPe3FZGzs?si=IXrL67p3yF74pIBo> (Erişim: 28.11.2023).
- GERASİMOVA, O. V. ve Guryanova, Y. Y. (2009). “Sueveriye v sovremennom obshestve”. *Nauka i obrazovaniye: materialı XIII vserossiyskoy konferentsii studentov, aspirantov i molodih uchēnih*, (Redaktör: S. B. Kulikov, İ. A. Berdnikova, V. G. Lankin), 156-159, İzd: Tomskiy gosudarstvenniy universitet.
- GÜLÜŞ, İ. (2016). “Batıl İnançların İletişimsel İşlevi ve Medyadaki Yansımaları: Kuramsal Yaklaşım ve Alan Araştırmaları Işığında Batıl İnanç ve İletişim Karakteristiği Üzerine Bir İnceleme”. *Atatürk İletişim Dergisi*, S. 10, 111-136.
- İGNATOVA, Y. A. (2018). *Primeti i sueveriya v kul’ture Kitaya i Rossii obshee i osobennoe*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tomsk Üniversitesi, Tarih Fakültesi.
- KANDEMİR, F. (2015). “(Dindarlık Algılarına Göre) Halk İnançlarının Psikolojik Etkileri”. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 1-22.
- KAŞAPOVA, N. V. (2017). “Sueveriya kak ob’yekt lingvokul’turologii (Na primere angliyskovo i russkogo yazıkov)”. *Aktual’niye voprosı razvitiya Rossii v issledovaniyah studentov: uprablençeskiy, pravovoy i sotsial’no-ekonomiçeskiy aspektı*, (Redaktör: Çeredniçenko Y. V.), 227-228, İzd: Çelyabinsk gosudarstvenniy universitet.
- KENYAYKİNA, A. E. (2018). “Primeti i sueveriya kak priznaki natsional’noy kul’turu (Na primere natsional’nih kul’tur Rossii i Velikobritanii)”. *Alleya nauki*, C. 6, S. 5, 195-200.
- KUZNETSOVA, E. ve SOKOLOVA, M. (2017). “Primeti i sueveriya v Rossii”. *Byulleten’ meditsinskih internet-konferentsiy*, C. 7, S. 1, 211-212.
- LEVİ-BRUHL, L. (2006). *İlkel İnsanda Ruh Anlayışı*. (Çev.: Oğuz Adanır), İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- MALİNOWSKİ, B. (1990). *Büyük, Bilim ve Din*. (Çev.: Saadet Özkal), İstanbul: Kabalcı Yayınları
- MARVİNA, D. İ. (2017). “Primeti i sueveriya v velikobritanii i Rossii”. *Innovatstsiyonniye tehnologii v nauke i obrazovanii*, (Redaktör: G. Y. Gulyayev), 117-119, İzd: Nauka i prosveşeniye.
- MEYDAN, B. (2013). *Batıl İnançların Çin toplum yaşamına etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- MORRİS, B. (2004). *Din Üzerine Antropolojik İncelemeler*. (Çev.: Tayfun Atay), Ankara: İmge Yayınları
- NİKOLAYEVA, T. G. VE KUDRYAŞOVA, N. V. (2015). “Primeti i sueveriya v Rossii i Velikobritanii”. *Vişşee gumanitarnoye obrazovaniye XXI veka: problemi i perspektivi*, 199-202, İzd: Samara gosudarstvenniy sotsial’no-pedagogiçeskiy universitet.
- NİZKİH, M. N. VE RUBÇENKO V. V. (2016). “Primeti i sueveriya v Rossii”. *Sovremennie tendentsii razvitiya nauki i tehnologii*, (Redaktör: E. P. Tkaçeva), 19-21, İzd: Agentstvo perspektivnih nauçnih issledovaniy.
- ÖKSÜZ, G. (2021). *Ana Hatlarıyla Rus Mitolojisi*. [Elektronik Sürüm]. Ankara: Çeviri bilim.

- ÖZCAN, B. (2018). “13 Sayısı Uğursuz Mudur?” <https://barisozcan.com/13-sayisi-ugursuz-mudur/> (Erişim: 25.12.2023)
- ÖZDEMİR, Ö. (2021). *Bir Toplumsal Bellek Nesnesi Olarak Batıl ve Paranormal Temsiller*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- SERGATAYA, S. F. (2021). “Sueveriya v jizni lyudey”. *XIII Vserpossiyaskaya naučno-praktičeskaya konferentsiya molodih uçenih “Rossiya molodaya.”* (K. S. Kostikov), 94732.1-94732-4, İzd: Kuzbasskiy gosudarstvennyy tehničeskiy univesitet imeni T. F. Gorbaçeva.
- SEZMİŞ, M. E. (2018). *Kültürel Değişim Bağlamında Zile İlçesinde Türk Halk İnanışları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- SOKOLOVA, A. (2013). *Magiya primet i sueveriy*. [Elektronik Sürüm]. İzd: Ripol Klassil.
- TARANENKO, E. V. (2023). “Otkuda proizoşli sovremennie sueveriya”. <https://sueverie.net/otkuda-proizoshli-sovremennye-sueveriya.html?ysclid=lpeb21die0504233577> (Erişim: 09.01.2024)
- TUFAN, E. ve HAMARAT, B. (2009). “Uğursuz Sayılar Etkisi”. *İMKB Dergisi*, C. 11, S. 41, 47-64.
- TUNÇ, Z. (2023). “Türk Halklarının Doğum İle İlgili İnançlarında ‘Alkarısı’”. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.8, Özel sayı, 3192-3209.
- ULU, G. (2012). *Batıl İnançların Çin Toplum Yaşamına Etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- VARLI, M. (2014). *Bidat Hurafe ve Batıl İnançlar*. [Elektronik Sürüm]. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- YILDIRIM, O. (2024). “Muhibbî Divanı’nda Halk İnanışları.” *AKRA Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 12(32), 59-79.
-